

СПЕЦІАЛЬНІ РЕЖИМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИРІВНЮВАННЯ УМОВ КОНКУРЕНЦІ ТА ПРИСКОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Успішний досвід промислового розвитку країн, що розвиваються, свідчить про неминучість переходу до випереджального економічного розвитку з використанням нових технологій. Нині існує низка передумов інноваційно-технологічного розвитку України, серед яких наявність науково-технічного потенціалу, істотний освітній потенціал і високий кваліфікаційний рівень вітчизняних робітників, природно-ресурсний потенціал, вигідне географічне розташування. Це сприяє генерації знань, яка разом з ефективною організацією виробництва та державними стимулами може дати значні результати у виробництві наукоємної продукції.

«Сучасні тенденції розвитку світової економіки та технологічного прогресу привели до того, що у сфері переробної промисловості – основі високотехнологічного виробництва – конкурують між собою країни з дешевою робочою силою та розвинуті країни зі стабільним і сприятливим інвестиційним кліматом, який дозволяє мінімізувати інвестиційні ризики при створенні високотехнологічних виробництв. За таких конкурентних умов Україна не має достатньо переваг, аби бути конкурентоздатною у переробній промисловості» [1, с. 4]. З іншого боку, слід враховувати сильні сторони економіки України у вигляді зазначеного потенціалу.

Для виправлення ситуації держава пропонує зосередитися на розвитку видів діяльності з високою наукоємністю, а також створити умови для розвитку виробництва інтелектуальних продуктів та їх комерціалізації [1].

Заходи державної політики, спрямовані на консервацію «старої» промисловості не даватимуть достатньої віддачі. Щоб виправдати держпідтримку, державна політика не повинна зберігати відставання промисловості, а натомість має стимулювати підвищення технологічного рівня виробництва в Україні [2].

У статті авторами ставиться за мету провести порівняння «загального режиму господарської діяльності» та «спеціального режиму господарювання», розкрити основні характеристики поняття спеціального режиму господарювання, а також оцінити можливість та доцільність впровадження складових спеціального інвестиційного режиму інноваційної діяльності з позиції можливих наслідків впливу на конкуренцію на національному та міжнародному рівні.

Визначення поняття спеціального режиму. В юридичній літературі для визначення спеціальних, відмінних від загальнонаціональних умов здійснення господарської діяльності вживається поняття «спеціальний господарсько-правовий режим» [7], в економічній літературі – «фінансово-регуляторний режим» [8], «спеціальний режим господарювання» [25]. Регуляторному режиму притаманні такі ознаки: 1) він встановлюється органами державної влади та місцевого самоврядування, 2) має на меті специфічним образом регламентувати конкретні сфери суспільних відносин, виділяючи в часових чи просторових межах ті чи інші суб'єкти та об'єкти, 3) являє собою особливий порядок регулювання, що складається з сукупності економіко-правових, та організаційно-розпорядчих засобів і характеризується їх певним сполученням, 4) створює конкретний ступінь сприяння чи несприяння для задоволення інтересів суб'єктів та їх об'єднань. В залежності від того, які засоби домінують в регуляторному режимі, він може бути стимулюючим, обмежуючим або нейтральним. Якщо перший створює сприятливі умови для реалізації конкретної групи інтересів, а іноді і найсприятливіші (режим найбільшого сприяння), то другий – націлений на їх комплексне стримування [3, с. 51].

Ми використовуємо в роботі [3, с. 51] поняття фінансово-регуляторного режиму, який визначає як особливий порядок регулювання, що виражається в певному поєднанні інституціональних засобів, що створює умови як для досягнення бажаного соціально-економічного стану системи в цілому, так і конкретний ступінь сприяльності або несприяльності для задоволення інтересів суб'єктів підприємницької діяльності.

Спеціальний режим господарювання (СРГ) у господарсько-правовій літературі визначається як «правовий режим, що визначає особливий порядок організації і здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки, який відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством та запроваджується державою у певних цілях

для забезпечення розумного поєднання публічних та приватних інтересів шляхом встановлення обмежень та/або заохочень для суб'єктів господарювання» [3, с. 5]. З правової точки зору спеціальний режим господарювання «є комплексним інститутом господарського права. Він охоплює не тільки норми, що регулюють організаційно-господарські відносини та виробничо-господарські відносини, як організацію, так і здійснення господарської діяльності, але включає також окремі норми митного, податкового, природоохоронного та іншого законодавства та взаємодіє з суміжними галузями права [4, с. 15].

Критика визначення «спеціального режиму господарювання» (СРГ), наданого О.Р. Зельдіною, акцентує увагу на недоліках, що полягають в обмеженні сфери дії режиму «лише певною територією або певною галуззю економіки», адже, крім галузевих та територіальних, можливе існування «спеціальних режимів інвестиційної діяльності» та «концесійних договорів». Ані концесію, ані інвестиційну діяльність не можна віднести до галузей економіки на думку деяких авторів [5, с. 152].

Питанням місця і ролі спеціальних режимів у механізмі правового та державного регулювання, співвідношенню та взаємодії спеціальних режимів із загальними режимами відповідної діяльності не приділяється достатня увага.

«Ігнорування цих питань при законодавчій розробці і застосуванні цих режимів може призводити до руйнівного впливу на інвестиційний клімат країни» [6, с. 301].

Фінансово-регуляторний режим можна вважати окремим випадком СРГ. Він наділений всіма переліченими ознаками СРГ та має на меті: 1) вирішення проблем, що склалися в галузі, на окремій території, чи в цілому в державі; 2) збільшення позабюджетних фінансових надходжень в економіку слаборозвинених регіонів, галузей; 3) досягнення балансу державних та приватних інтересів на певних територіях або в певних сферах чи галузях економіки.

У загальному вигляді спеціальний режим господарювання характеризується поєднанням норм права, що встановлюють специфіку правового регулювання для досягнення певних цілей; використання специфічних правових засобів; відособленість юридичних норм, які комплексно регулюють організацію та здійснення господарської діяльності [7, с. 9].

Ознаками СРГ, таким чином, є спеціальна мета створення; використання специфічних правових засобів, виокремлення правових норм, що регулюють організацію та здійснення господарської дія-

льності у межах цього спеціального режиму, коло суб'єктів, на яких цей режим розповсюджується, термін дії такого режиму. Складовими СРГ можуть бути: пільги, гарантії інвесторам, певні обмеження і заборони, додаткові підстави юридичної діяльності. Як зазначає Л. Крупа, спеціальний правовий режим – це категорія комплексного порядку, а пільги – один з можливих інструментів даної правової категорії [8].

В світі існує чимало форм «анклавного» стимулювання інвестицій. В. Геєць пропонує всі ці економічні форми, об'єднані загальним принципом стимулювання за територіальним принципом, класифікувати за двома основними блоками. «Перший, експортно-виробничий, має на меті забезпечення достатніх темпів наздоганяючого економічного розвитку. Найбільш поширені такі зони в країнах, що розвиваються (азійський, африканський, латиноамериканський регіони, Східна Європа). Другий блок – науково-технологічний – включає технополіси, технопарки, науково-технічні зони, які створюються з амбіційними цілями випереджального економічного зростання» [9].

Підхід щодо створення СРГ для окремих галузей та територій має ряд недоліків при його реалізації, що засвідчив досвід СЕЗ та ТПР в Україні. В процесі діяльності СЕЗ та ТПР поміж інших проблем, таких як корупція та відсутність підтримки з боку органів місцевого самоврядування для інвесторів, недостатнє лобіювання інтересів суб'єктів господарювання з боку місцевої влади на територіях СЕЗ та ТПР, було виявлено також невідповідність пріоритетних напрямів специфіці регіону [10, с. 93]. Крім того, проект СЕЗ та ТПР в Україні вважався чисто інвестиційним і не мав інноваційної складової.

Впровадження спеціального режиму господарювання або пільгового режиму окремих галузей та територій не приводить автоматично до прискорення економічного та інноваційного розвитку. До того ж існує ґрунтовна думка про те, що пільги як головна складова змісту спеціальних режимів інвестиційної діяльності, зважаючи на негативні наслідки для економіки, є спірним або навіть небажаним інструментом державного впливу. Це пов'язано з тим, що будь-яка державна підтримка за своєю економічною природою, як відомо, є цілеспрямованим втручанням держави до економіки та, як наслідок, викривляє ринкові механізми, спотворюючи конкуренцію. Так, наприклад, надання державою пільг на місцевому рівні породжує низку негативних ефектів, які виникають,

якщо місцеві органи влади (або уряди держав) діють індивідуально раціонально при розробці та впровадженні інвестиційних стимулів.

Теоретичний аспект вирівнювання умов конкуренції і функції СРГ. Вирівнювання умов конкуренції при розробці та реалізації державної регуляторної політики пов'язують з поняттям «рівного ігрового поля». Незважаючи на те, що «рівне ігрове поле» є терміном, який часто згадується в міжнародних звітах, політичних заявах і міжнародних угодах, він не був точно визначений, і може означати різні речі в різних контекстах, тобто однозначного тлумачення цього терміну поки не існує. Це поняття найчастіше використовується для опису ситуації на ринку, за якої «всі учасники конкурують в рамках однакових умов з нормативною та фіскальною точкою зору» [11, с. 17].

Спотворення може виникнути, якщо певні підприємства та/або види підприємств (або інші економічні суб'єкти) отримують переваги або стикаються з обмеженнями залежно від їх характеристик (наприклад, сектор діяльності, технологія, в яку вони інвестують, або форма власності), тобто коли немає «рівного ігрового поля» [11].

У комюніке лідерів G7 на саміті в місті Таорміна в 2017 році було зазначено: «Ми наполягаємо на усуненні всіх методів, які деформують торгівлю, включаючи демпінг, дискримінаційні нетарифні бар'єри, примусову передачу технологій, субсидії та іншу підтримку з боку урядів і пов'язаних з ними установ, які створюють ринки – для того, щоб створити дійсно рівне ігрове поле» [11, с. 17].

«Важко точно визначити чи має концепція "рівного ігрового поля" вирішальне значення для економічних показників. З одного боку існує багато обґрунтованих економічних і неекономічних причин, якими можна виправдати надання певних умов конкуренції певним економічним суб'єктам (наприклад, політика, що проводиться з метою усунення ринкових «провалів» шляхом надання «належних» переваг), але з іншого боку – існує зацікавленість в мінімізації «неналежних» переваг, що надаються економічним суб'єктам, для того, щоб товари та послуги могли виробляти ті, хто робить це найбільш ефективно, а не ті, хто отримує найбільшу перевагу» [11, с. 17].

Що є «належним» і що є «неналежним» – і, таким чином, що є і що не є перешкодою для створення «рівного ігрового поля» – складне питання, яке часто залежить від контексту. Tretheway and Andriuliatitis стверджують, що «на практиці конструкція досконалої конкуренції – це аномальне явище» [11, с. 17].

На думку М. Блауга – відомого фахівця в галузі методології економічної науки, «досконала конкуренція – надзвичайно хибна концепція ... Коротше кажучи, конкуренція – це феномен порушення рівноваги, тобто феномен нерівноваги, в той час як теорія загальної рівноваги по К. Ерроу та Ж. Дебре ... фундаментальні теорії добробуту ... спрямовані на аналіз кінцевого стану рівноваги, а не на осмислення конкуренції як динамічного процесу» [12, с. 57; 3, с. 5]. Блауг точно відобразив основну позицію еволюційної економічної теорії: прогрес рухають нерівноважні процеси. Ця теоретична позиція не є результатом абстрактних міркувань, вона виникає з реального економічного життя [3, с. 4].

Дійсно, саме з економічної практики ми дізнаємося, що вихідним пунктом генерації нерівноважних станів є конкуренція в галузі знань. Все починається з «виробництва» більш ефективних наукових ідей: нові ідеї витісняють старі. Далі, нові ідеї підхоплюють новатори і нерівновага зі сфери ідей переходить в сферу виробництва. Конкуренція в цій сфері приводить до різного роду якісних змін, до зміни старих економічних конструкцій новими. І це також нерівноважний процес. Нерівноважний є тому сенсі, що успішні новатори, виходячи на ринок зі своїми оригінальними нововведеннями, породжують нові потреби, які вони самі не можуть задовільнити миттєво повні. Нові потреби протягом деякого часу перевищують можливості нового виробництва [3, с. 4].

На думку представників еволюційної економічної теорії, а саме Й. Шумпетера. «впровадження нових способів виробництва і нових товарів з самого початку є несумісним з досконалою (і миттєвою) конкуренцією. Але це означає, що з нею несумісне те, що ми ... називаємо економічним прогресом. І дійсно досконала конкуренція – автоматично або в результаті спеціальних заходів – тимчасово руйнується і завжди руйнувалася всюди, де з'являлося щось нове» [13, с. 151].

Питання «належності» державної допомоги для розвитку територій або галузей пов'язане з поняттям економічної ефективності. Економічна ефективність є важливим критерієм, який передбачає, що ринковий вплив або монополярна рента (які несумісні з економічною ефективністю) є законним об'єктом державного регулювання, в той час як ресурсна рента або рента, яка виникає у підприємства через характер наявних в нього активів, не повинні бути предметом регулювання, оскільки вони не спотворюють поведінку фірми (в останньому випадку фірма не має можливості задовіль-

нити весь ринок і не встановлює ціну). Рента інновацій розглядається як сприятлива, тому що, «навіть якщо така рента все ж призведе до скорочення виробництва і підвищення ціни продукції, то це є оптимальна ситуація, і це ціна, яку ми платимо за досягнення інновацій» [11, с. 17].

Складності з виявленням «належних» та «неналежних» переваг виникають як у внутрішньому, так і в міжнародному масштабах. Наприклад, відповідно до теорії порівняльних переваг, торгівля та інвестиції дозволяють країнам підвищити продуктивність і розширити споживання за рахунок кращого розподілення виробничих ресурсів по всій економіці. Однак ключове значення полягає в тому, що для реалізації вигід від міжнародної торгівлі політика держави не повинна грати дуже значну роль є субсидуванні чи впливати на структуру торгівлі, це суперечить теорії порівняльних переваг. З точки зору дослідників ОЕСР, «коли міжнародне ігрове поле не є рівним, вигоди від більш відкритої політики, що пов'язані з міжнародною торгівлею й інвестиціями можуть бути підірвані». Таким чином, виявлення «належних» і «неналежних» переваг може бути складним в міжнародному контексті [11, с. 17]. Виникає закономірне питання «Що робити, якщо гравці не рівні?».

Нахил «ігрового поля». Питання «належних» та «неналежних» переваг з метою вирівнювання ігрового поля виникає, коли конкурувати починають гравці нерівного класу. Очевидно, якщо на рівному ігровому полі знаходяться гравці нерівного класу, «рівне ігрове поле» веде до несправедливої конкуренції. Наприклад, «якщо одна команда – це національна чоловіча збірна Бразилії з футболу, а інша – подруги моєї одинадцятирічної доньки Юни, справедливо буде дозволити дівчаткам атакувати під гірку» [14, с. 238]. Система «рівного ігрового поля» не сприяє економічному розвитку економічних суб'єктів, що перебувають в нерівних умовах. У національному масштабі – це веде до неефективного розподілу ресурсів і відставання окремих регіонів та/або галузей, в глобальному – відставання країн, що розвиваються, від розвинених.

На думку корейського економіста Чанг Ха-Чжун «всі ми повинні відкинути його («рівне ігрове поле» – автори), якщо хочемо створити міжнародну систему, яка йде на користь економічному розвитку. «Рівне ігрове поле» як раз веде до несправедливої конкуренції, коли гравці нерівні». У цьому випадку саме «похиле», а не «рівне ігрове поле» – це спосіб забезпечити справедливу конкуренцію» [14, с. 238]. Таким чином, вирівнювання «ігрового поля» або

умов конкуренції в національному масштабі пов'язано з підтримкою регіонів і галузей в тій мірі, в якій ця підтримка необхідна для створення рівних умов конкуренції.

У національному масштабі концепція вирівнювання нерівних умов конкуренції може бути імплементована у виді встановлення критеріїв для отримувачів державної допомоги, тобто у визначенні кола суб'єктів, яким може надаватися державна допомога, та груп підприємств, в межах яких ці суб'єкти будуть конкурувати. Такі критерії доцільно встановлювати для видів діяльності, проектів чи територій, які є претендентами на отримання державної допомоги.

А) Як відомо, існують «чутливі» галузі, які об'єктивно потребують допомоги через своє несприятливе соціально-економічне становище. В цьому випадку постає питання вирівнювання «похилого ігрового поля» з метою стабілізації рівня економічного розвитку та/або усунення провалів ринку шляхом надання таким галузям державної допомоги. В країнах ЄС надання державної допомоги є поширеним явищем, але по відношенню до галузей вона чітко обмежується та вимагає серйозних підстав.

Основна мета надання галузевої державної підтримки за законодавством ЄС: реструктуризація та відновлення рентабельності «чутливих» галузей». Натомість «горизонтальна» допомога, що включає підтримку розвитку регіонів ЄС, малих та середніх підприємств або підтримку інноваційної діяльності є також поширеним явищем та носить більше дозвільний, ніж заборонний характер [15, с. 33].

Б) Доцільно створити рівні умови для інноваційного підприємництва для того, щоб стимулювати компанії конкурувати не за рахунок наданих переваг (фіскальних стимулів), а шляхом впровадження інновацій. Мова йде про вирівнювання конкурентних умов, і про підтримання «рівного ігрового поля» та активізацію інноваційної діяльності. Тобто конкурувати компанії зможуть за рахунок найбільш ефективного використання ресурсів, основним фактором конкурентоспроможності мають стати інновації.

Мета загального режиму господарювання – спрощення умов ведення бізнесу та створення рівних умов конкуренції, тобто створення «рівного ігрового поля» на національному рівні.

Однією з можливих складових СРГ для стимулювання інноваційного підприємництва є застосування додаткових стимулів для малого та середнього бізнесу з метою розвитку їх інноваційної діяльності.

В) Інший випадок надання державної допомоги стосується підтримки регіонів зі значно нижчими від середніх показників соціально-економічного розвитку територій. Окрім створення загального спрощеного режиму підприємницької діяльності, для вирівнювання соціально-економічних диспропорцій розвитку регіонів можуть створюватись СРГ прискореного розвитку. Основний фактор, що забезпечує конкурентоспроможність, як відомо, підвищення ефективності шляхом впровадження інновацій, тому додаткові стимули мають бути розроблені для стимулювання інноваційної діяльності на засадах SMART-спеціалізації.

Мета СРГ – вирівнювання умов конкуренції регіонів та/або галузей.

Г) Як відомо інвестиційні процеси в високотехнологічних галузях тісно пов'язані з трансфером технологій, що прискорює їх розвиток. Державі необхідно підтримувати стратегічно важливі інноваційні і високотехнологічні види діяльності та проекти, що мають певний науковий та інноваційний потенціал. Це потребує розробки більш складних механізмів, у тому числі механізмів взаємодії приватного, державного сектору та науки, інтенсифікації трансферу технологій.

Питання надання додаткових стимулів таким проектам, як однієї зі складових спеціального режиму, має враховувати критерії ефективності міжнародного та/або внутрішнього трансферу технологій та його впливу на конкурентне середовище.

Мета СРГ: стимулювання інноваційного розвитку шляхом підвищення ефективності взаємодії учасників інноваційної системи, підвищення інтенсивності трансферу технологій (як міжнародного, так і внутрішнього). Розвиток регіональних інноваційних систем.

Згадуючи зарубіжний досвід у розвитку регіональних інноваційних систем варто звернути увагу на досвід Фінляндії, яка є однією з найбільш індустріалізованих країн ЄС та має розвинений ІТ-сектор.

Фінляндія стала першою країною, що прийняла концепцію національної інноваційної системи як основного елемента політики в сфері науки та технологій. Практично це відзначилось у збільшенні кількості підприємств, в основі діяльності яких полягали інновації та ноу-хау, а також укріплення організацій, що займаються дослідницькою діяльністю [20].

В порівнянні із середніми значеннями по країнах ЄС чисельність персоналу в сфері НДДКР Фінляндії більш ніж удвічі переви-

щує середній показник по країнах ЄС та ОЕСР, це відстежується у показниках: рівень фінансування фундаментальних досліджень та частка витрат держави на фінансування НДДКР, які також значно перевищують середні значення по ЄС. Що стосується показників ефективності інноваційної системи, таких як міжнародна співпраця із винаходів, цитування публікацій, кількість наукових публікацій, то вони також є вищими за середній рівень по ЄС (рис. 1). Такий показник як інноваційна співпраця компаній з ЗВО та дослідницькими інститутами – перевищує середнє значення 5 топових країн світу за показником [21, с 36].

Значну роль у розвитку міжнародного співробітництва та фінансуванні інновацій в приватному секторі відіграє центр розвитку технологій ТЕКЕС (Teknologian Keskus), який є державною фінансовою інституцією. Також ця організація виконує сполучну функцію між громадськими та приватними дослідними організаціями і промисловістю, особливо між університетами та малими і середніми підприємствами. З 2016 року фінансування ТЕКЕС було зменшено, але натомість сфокусоване на розвитку програм та стартапів з високими темпами зростання.

Одним з найбільших проектів ТЕКЕС є створення галузевих центрів компетенцій для допомоги науково-дослідним групам та наукоємним підприємствам з організацією та встановленням нових методів співробітництва. Такі стратегічні центри компетенцій було створено в енергетиці та екології, металообробці та машинобудуванні, лісопромисловому комплексі, сфері здоров'я та добробуту, сфері інноваційно-комунікаційних технологій та телекомунікацій. Крім ТЕКЕС діє національний фонд досліджень та розвитку «СІПРА» (Suomen itsenäisyuden juhlarahasto), який формує напрями державної інноваційної політики.

Фінансуванням фундаментальної науки займається Академія Фінляндії, що підпорядковується Міністерству освіти. В Фінляндії діє 7 технологічних парків та розташований технопарк, що найбільш активно розвивається в Європі – Turku Science Park, що спеціалізується на біотехнологіях та сфері ІКТ.

Досвід Фінляндії свідчить про те, що раціонально побудована система наукових організацій, активне сприяння держави, та взаємодія з бізнесом та довгострокові вкладення в науку, інновації та освіту допомагають здійснити прорив в високотехнологічній сфері в короткий термін [20].

Характерним прикладом прискореного інноваційного розвитку шляхом створення комфортного податкового середовища є

Ірландія. Країна наділена значним промисловим потенціалом, який за умов інвестиційного стимулювання зміг надати значний економічний ефект в високотехнологічній сфері. Більшість інноваційно активних компаній Ірландії «є іноземними компаніями з одного боку, та податковими резидентами Ірландії – з іншого. 74% вказаних компаній – підприємства малого бізнесу, 19% – середнього, та лише 7% – великого» [22, с. 93].

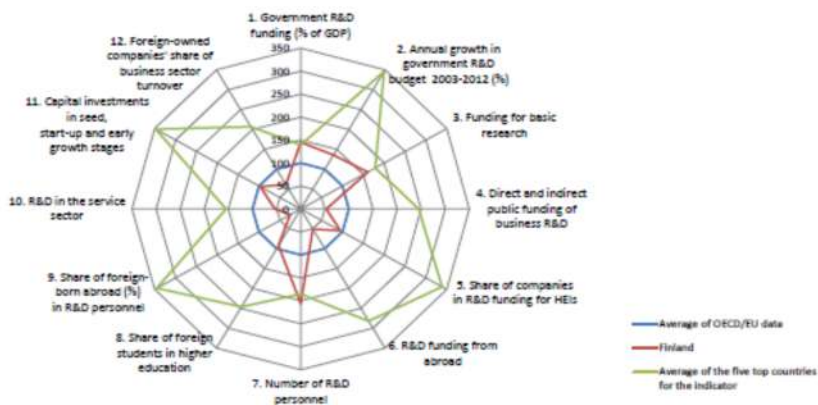

Figure 1. Input indicators.

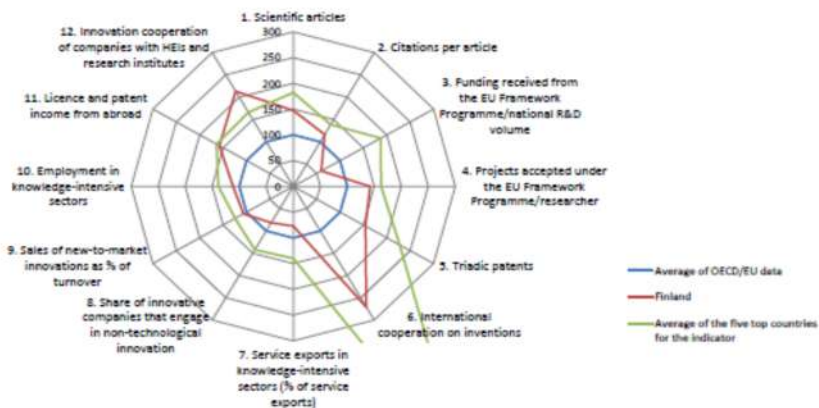

Figure 2. Output indicators.

Рис. 1. Фінська інноваційна система в міжнародному порівнянні [21, с. 36]

Порівнюючи фіскальні та законодавчі стратегії Фінляндії та Ірландії важливо відзначити умови, що існують у цих країнах. Вони представлені в таблиці.

Таблиця

**Фіскальні стимули та умови, що діють
в Фінляндії та Ірландії [23, с. 25]**

Фіскальні стимули та умови	Фінляндія	Ірландія
Гранти держави за кредити на НДДКР	Так	Так
Гарантії іноземним інвесторам	Так	Ні
Швидке та спрощене отримання ліцензії на ведення бізнесу	Ні	Так
Мінімальні тарифи	Так	Так
Вільний рух капіталу	Так	Так
Мінімальне порушення прав інтелектуальної власності	-	Так
Спеціальні економічні зони	Ні	Ні
Відсутність обмежень щодо іноземної власності	Так	Так
Готовність венчурного та приватного капіталу	Так	Так
Мінімальні затрати найму та звільнення	Ні	Так

Ірландія знаходиться серед країн з найбільшою ефективністю захисту прав інтелектуальної власності. Дозвіл для початку діяльності іноземної компанії в Ірландії не вимагається. У випадку необхідності отримання ліцензії на ведення бізнесу або іншого дозвільного документу, закон Ірландії не диференціює між закордонним та ірландським інвестором. Поряд із низьким корпоративним податком (12,5%) в Ірландії застосовується податковий кредит на цілі НДДКР, методи прямої державної підтримки (гранти та субсидії), відсутній валютний контроль при здійсненні зовнішньоекономічних операцій, діє НДС на рівні 23%.

Крім цього, в Ірландії створено систему трансферу технологій, визначним є досвід підтримки та розвитку «спін-аут» компаній, що вийшли з закладів вищої освіти (ЗВО). Так організація Enterprise Ireland підтримує трансфер технологій з великої кількості ЗВО шляхом формування консорціумів трансферу технологій, що об'єднують декілька ЗВО [24].

Вивчаючи досвід Ірландії, слід зауважити, що країна змогла досягти значного рівня розвитку обробної індустрії та інформаційних технологій шляхом створення сприятливих фіскальних умов для іноземних інвесторів.

Для України досвід Фінляндії та Ірландії може мати значення передусім для створення ефективних регіональних інноваційних систем, заснованих на кооперації дослідницьких організацій, бізнесу та місцевих органів влади. Досвід Ірландії може стати визначальним при залученні інвестицій та трансфері новітніх технологій.

Загалом можна зробити висновок. Держава використовує СРГ, як інструмент вирівнювання конкурентних умов шляхом надання державної підтримки «чутливим» видам діяльності або територіям, що занепадають; створення додаткових стимулів інноваційної діяльності в певних галузях, які мають певний інноваційний потенціал. Це розширює функції наведеного визначення терміну «спеціальний режим господарювання», конкретизуючи множину цілей його застосування, а саме вирівнювання умов конкуренції, створення стимулів інноваційної діяльності, в тому числі шляхом сприяння та інтенсифікації трансферу технологій.

Формування умов СРГ у спрощеному вигляді можна уявити за наступним алгоритмом:

1. Визначення проблем території, держави, галузі чи проекту.
2. Визначення мети створення СРГ.
3. Визначення можливих інструментів державної допомоги з урахуванням законодавчо встановлених обмежень для вирішення певної проблеми.
4. Визначення необхідних витрат держави на створення стимулів.
5. Оцінка впливу окремих інструментів СРГ на інноваційний розвиток регіону/галузі, в тому числі спілл-овер ефекти.
6. Встановлення критеріїв для об'єктів надання допомоги.
7. Оцінка наявності фінансових ресурсів для надання інвестиційних стимулів.
8. Оцінка можливого впливу окремих інструментів СРГ на конкурентне середовище.
9. Відбір оптимального набору стимулів та обмежень.
10. Розроблення умов спеціальних режимів прямих іноземних інвестицій (ПІІ) для цих проектів.
11. Формулювання узагальнених умов СРГ для досягнення мети з урахуванням всіх перелічених критеріїв.
12. Розробка та інституціоналізація алгоритмів реалізації СРГ.

Таким чином СРГ є інструментом вирівнювання умов конкуренції та стимулювання інноваційного розвитку. Основним питан-

ням виявляється міра оптимального стимулюючого або обмежувального впливу для досягнення мети режиму, а саме оцінка оптимального розміру державної допомоги з урахуванням можливого впливу на конкурентне середовище. Також важливим є встановлення критеріїв для суб'єктів, що мають право на отримання такої допомоги, враховуючи нерівні умови конкуренції. Інакше кажучи, залежно від мети впровадження режимів треба класифікувати об'єкти державного впливу за групами, в межах яких така допомога може бути допустимою.

Законодавчі обмеження та дозволи в ЄС щодо надання держдопомоги. Слід відзначити, що законодавство ЄС чітко регламентує надання державної допомоги та вважає її допустимою. Крім «чутливих» галузей Європейська комісія (ЄК) вважає галузеву державну допомогу допустимою, «коли існує необхідність нейтралізувати відчутні відмінності в регіональному розвитку, стимулювати або прискорити розвиток певних видів діяльності з соціальних причин, усунути перекоси в конкуренції, викликані подіями за межами ЄС» [15, с. 36].

Загальні принципи для оцінювання заявок про надання державної допомоги, що надходять до ЄК від країн-членів ЄС такі: «надання державної допомоги обмежено випадками, в яких це обґрунтовано становищем у відповідній галузі; державна допомога має надаватися з метою довгострокового відновлення рентабельності шляхом розв'язання актуальних проблем, а не щоб зберегти існуючий стан справ або відкласти прийняття рішень і проведення невідворотних змін; крім випадків, коли державна допомога надається протягом відносно короткого періоду, її розмір повинен поступово зменшуватись з урахуванням результатів реструктуризації відповідної галузі; обсяг державної допомоги має бути пропорційним проблемі, на вирішення якої вона надається, щоб мінімізувати перекоси в конкуренції; проблеми виробничого характеру та безробіття не повинні поширюватись серед країн-членів» [15, с. 36].

З підписанням угоди про асоціацію з ЄС Україна отримала деякі обмеження щодо державної допомоги підприємствам. «У контексті поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, визначеної Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, контроль державної допомоги є важливим з огляду на розміри економіки України та ЄС і великі обсяги торгівлі. Тому сторони зобов'язалися дотримуватися норм надання держдопомоги, щоб запобігти можливо негативному впливу на торгівлю та конкуренцію» [16]. Відпо-

відно до гл. 10 "Конкуренція" розд. IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (ч. 2, ст. 262–267) Україна зобов'язалася запровадити відповідну систему контролю допомоги. При цьому деякі статті Угоди майже повністю повторюють положення Договору про функціонування ЄС.

Європейське законодавство забороняє надавати державну допомогу, яка створює переваги для окремих підприємств/виробництв товарів і спотворює чи загрожує спотворенням конкуренції. Незважаючи на зазначену заборону, європейське законодавство все ж передбачає низку підстав для визнання допомоги сумісною (дозволеною): допомога для економічного розвитку регіонів з дуже низьким рівнем життя та великим рівнем безробіття, підтримка розвитку окремих видів економічної діяльності/економічних сфер, що не шкодитиме умовам торгівлі всупереч інтересам країн-членів, тощо [16].

На практиці йдеться переважно про горизонтальну державну допомогу, яка сприяє розвитку, але не надає переваг окремим секторам. Водночас секторальна допомога можлива для чутливих галузей (вугільної, суднобудівної тощо). Таким чином, міжнародні зобов'язання хоча і обмежують вертикальну допомогу, але передбачають широкі можливості для забезпечення економічного розвитку країни [16].

Вітчизняне законодавство щодо надання державної допомоги. 2 серпня 2017 року набув чинності Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» (далі – Закон № 1555–VII). Законом № 1555–VII запроваджено загальний принцип щодо недопустимості державної допомоги для конкуренції, якщо інше не встановлено Законом. Водночас, існують сфери, які об'єктивно не можуть функціонувати в ринкових умовах, а тому потребують прямого втручання держави шляхом надання державної підтримки. Згідно до Закону державна підтримка в Україні продовжує залишатися законним інструментом, однак така її форма, як державна допомога, відтепер підпадатиме під правові обмеження, передбачені Законом № 1555–VII, у зв'язку з її потенційним негативним впливом на конкуренцію [17].

Обмеження не стосуються таких сфер (частина друга статті 3 Закону № 1555–VII): сільського господарства, рибальства, виробництва зброї та військового спорядження для потреб Збройних Сил України, інвестування в об'єкти інфраструктури в разі застосування процедур публічних закупівель, а також надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес, проектів, що реалізуються Українським культурним фондом.

Випадки, в яких державна допомога може вважатися допустимою, визначаються в ч. 1 ст. 6 Закону. Серед цілей надання допомоги (ч. 1 ст. 6) вказані наступні: 1) сприяння соціально-економічному розвитку регіонів, рівень життя в яких є низьким або рівень безробіття є високим; 2) виконання загальнодержавних програм розвитку або розв'язання соціальних та економічних проблем загальнонаціонального характеру; 3) сприяння окремим видам господарської діяльності або суб'єктам господарювання в окремих економічних зонах, за умови, що це не суперечить міжнародним договорам України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 4) підтримки та збереження національної культурної спадщини, якщо вплив такої державної допомоги на конкуренцію є неістотним [18].

Кабмін (ч. 2 ст. 6 цього Закону) встановлює різні групи критеріїв надання допустимої державної допомоги суб'єктам господарювання: 1) для забезпечення розвитку регіонів; 2) підтримки середнього та малого підприємництва; 3) допомоги на професійну підготовку працівників; 4) допомогу на працевлаштування окремих категорій працівників та створення нових робочих місць; 5) допомогу на відновлення платоспроможності та реструктуризацію суб'єктів господарювання; 6) допомогу на захист навколишнього природного середовища; 7) допомогу на проведення наукових досліджень, технічний розвиток та інноваційну діяльність; 8) допомогу на підтримку окремих галузей економіки [18].

Форми державної допомоги за Законом (ст. 4) передбачені такі: «1) субсидії та гранти; 2) дотації; 3) податкові пільги, відстрочення або розстрочення сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів; 4) списання боргів, включно із заборгованістю за надані державні послуги, списання штрафних санкцій, компенсація збитків суб'єктам господарювання; 5) надання гарантій, кредитів на пільгових умовах, обслуговування кредитів за пільговими тарифами; 6) зменшення фінансових зобов'язань суб'єктів господарювання перед фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування; 7) надання, прямо чи опосередковано, суб'єктам господарювання товарів чи послуг за цінами нижче ринкових або придбання товарів чи послуг суб'єктів господарювання за цінами, вище ринкових; 8) продаж державного майна за цінами, нижче ринкових; 9) збільшення державної частки в статутному капіталі суб'єктів господарювання або збільшення вартості державної частки на умовах, неприйнятних для приватних інвесторів» [18].

Тобто чинне законодавство України напряду не забороняє застосування державної допомоги, але встановлює критерії для отримувачів для запобігання можливого викривлення умов конкуренції. При цьому умови, за яких державна допомога є допустимою не є конкретно визначеними у Законі.

Конкуренція інвестиційних стимулів та спотворення конкурентного середовища на національному та міжнародному рівні. Разом із вирівнюванням умов конкуренції СРГ може бути інструментом стимулювання інноваційного розвитку шляхом залучення іноземних технологій. Політика держави в сфері трансферу технологій пов'язана з політикою в сфері прямих іноземних інвестицій.

Інструменти такого режиму можуть мати спотворюючий вплив на конкурентні умови в середині країни та підпадати під обмеження міжнародних договорів, що зумовлено впливом на конкуренцію на міжнародному рівні. Спотворюючі ефекти політики в сфері міжнародного трансферу технологій для конкуренції не просто визначити та виміряти. Викривлення конкурентного середовища в контексті міжнародного трансферу пов'язане з передачею технологій, що спрямована на розвиток окремих видів діяльності та не сталася б, якщо не відбулось державне втручання.

Стосовно підбору інструментів впливу: з широкого спектру заходів політики, які можуть бути використані для просування міжнародного трансферу технологій (МТТ) деякі, будуть більш ефективні з точки зору передачі й абсорбції технологій, а деякі – матимуть менший спотворюючий вплив на конкуренцію на ринку. Таким чином, оцінка ефективності заходів державної політики в сфері трансферу технологій має проводитись з урахуванням критеріїв, зображених на рис. 2.

Розглянемо докладніше можливі ситуації, які виникають у результаті надання державами або місцевими органами влади інвестиційних стимулів шляхом створення СРГ. Процес пропозиції конкурентоспроможних стимулів органами місцевої влади або державами називають «війною пропозицій». Це ситуація, при якій місцевій владі або державам вигідно самостійно збільшувати пропозицію стимулів, але колективний ефект цієї конкуренції може привести до непередбачених наслідків.

Конкуренція інвестиційних стимулів, запропонованих місцевими і національними органами влади може спричинити ряд позитивних і негативних ефектів на регіональному та національному

рівні. Нижче представлені позитивні і негативні наслідки надання інвестиційних стимулів при прямих іноземних інвестиціях (ПІІ).

	<i>Спотворюючий вплив на конкуренцію</i>		
		Слабкий	Сильний
<i>Вплив на трансфер технологій</i>	Слабкий	А	В
	Сильний	С	Д

Рис. 2. Матриця впливу заходів політики в сфері міжнародного трансферу технологій на ефективність передачі технологій та конкурентне середовище [11]

Позитивними ефектами конкуренції інвестиційних стимулів для економіки є:

1. Створення сприятливого бізнес-середовища та сприяння ефективному розміщенню інвестицій.

2. Забезпечення податкової ефективності. Ефективність означає, що податки доводяться до точки, в якій вони відображають вартість надання суспільних ресурсів, таких як інфраструктура і кваліфікована праця.

3. Податкова конкуренція покращує добробут, тому що вона змушує урядовців скорочувати марні витрати. Коли уряди витрачають більше на стимули, вони мають у своєму розпорядженні менші бюджети для цілей перерозподілу, що може привести до меншого використання політичного процесу зацікавленими групами, залученими в потенційний пошук ренти [19].

Негативні ефекти податкових стимулів при ПІІ:

1. Одним з основних аргументів проти конкуренції податкових стимулів є «фіскальний крововилив», і, отже, зниження витрат на суспільні блага. Так, країни, що розвиваються, через конкурентний тиск втрачають 35 млрд дол. на рік. Результатом такої конку-

ренції може стати зниження рівня місцевих послуг, таких як інфраструктура та інші. Утримання податків на низькому рівні призводить надалі до зниження витрат на громадські потреби.

2. Другим аргументом проти конкуренції стимулів є те, що вона може змусити владу платити занадто багато за інвестиційні проекти (сценарії «прокляття переможця» і «розорення сусіда» згадані нижче), що призводить до неефективно високого субсидіювання міжнародних фірм за рахунок внутрішньої економіки. Ризик таких сценаріїв посилюється тим фактом, що оцінка вигід від інвестиційних проектів пов'язана з необхідністю виявлення і кількісної оцінки «позитивних побічних ефектів», що, як відомо, складно.

3. Конкуренція стимулів може також призвести до надмірної плінності кадрів. За наявності конкуренції стимулів, фірми можуть бути схильні зменшувати «глибину» своїх інвестицій, що дозволить їм легше пересуватися і частіше використовувати вигідні стимули.

4. Підводячи підсумок, можна сказати, що найбільш негативний сценарій являє собою класичну «дилему ув'язненого». Держави краще діють колективно, якщо вони обмежують розмір пропонованих стимулів, але ця співпраця нестабільна, тому що будь-яка окрема держава знає, що було б краще, якби вона відхилилась від коаліції і привернула компанії самостійно [19].

Можливі узагальнені сценарії конкуренції інвестиційних стимулів для регіональної і національної економіки можуть бути представлені таким чином:

1. «Переманювання інвестицій». Це відбувається, коли діють стимули для підвищення ефективності місцевої економіки, але вони мають негативні наслідки для національної ефективності. Це, наприклад, випадок, коли один регіональний орган переманює інвестиції з того місця, в якому вони були більш ефективними. У цьому сценарії може теж не спостерігатися створення робочих місць, і інвестиції можуть бути менш прибутковими (за вирахуванням стимулів) після переїзду. Інший випадок, коли стимули ефективні в залученні фірми в конкретному місці, але мають непередбачувані наслідки впливу на поведінку інвесторів. Фірми могли б реагувати на великі стимули, стаючи більш «вільними», частіше переміщуючись між місцевостями і беручи участь в «шоппінгу стимулів» або в діяльності з пошуку ренти.

2. Здорова конкуренція. У цьому безпрограшному сценарії стимули підвищують локальну ефективність шляхом збільшення

потоків інвестиційних проектів. Боротьба за інвестиції також забезпечує загальнонаціональну ефективність, гарантуючи, що інвестиційні проекти відповідають місцевостям, в яких їх вартість є найбільшою. Інструменти стимулювання ретельно відібрані, щоб мати мінімальний спотворюючий вплив на конкуренцію, їх розмір розраховується для забезпечення максимальної вигоди для загального добробуту. Така ситуація спостерігається, коли стимул підібраний максимально точно, щоб відобразити можливі спілл-овер ефекти для економіки приймаючої країни від іноземної корпоративної присутності. У цьому випадку країна, яка запропонувала найвищу ціну, за інших рівних умов буде країною з найбільшою ефективністю інвестицій. Те ж саме стосується і регіонального рівня.

3. «Розорення сусіда». Результат «розорення сусіда» є найбільш потенційно шкідливим наслідком конкуренції стимулів між державами. Він відбувається, коли використання стимулів виробляє як негативний загальнонаціональний ефект, описаний вище, так і додаткові локальні неефективності. Місцева неефективність може статися через неправильну політику стимулювання, проблеми реалізації або помилки в оцінці потенційних вигід від інвестиційного проекту. Наприклад, влада може створити неефективність шляхом залучення фірми, яка не підходить для місцевого потенціалу та природних ресурсів. Або місцева неефективність може статися, коли потенційні вигоди від інвестиційного проекту завищені, що призводить до підвищення ставок і чистих збитків уряду.

4. «Прокляття переможця». Це проблема систематичного завищення є спільною рисою будь-якого аукціону при продажі об'єкта з невизначеною вартістю. Навіть якщо процес торгів ефективний на національному рівні, тобто проект був «виграний» тим місцем, в якому його вартість максимальна, орган який заявляє може програти, якщо він заплатив занадто багато за інвестиції. Цей сценарій передбачає загальнонаціональну ефективність, але локальну неефективність (рис. 3) [19].

Вирівнювання конкуренції та перспективи подальшого дослідження. Крім обмежень, встановлених вищеозначеним Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» державна допомога сьогодні в Україні «стримується можливостями державного та місцевих бюджетів» [16]. Цитуючи Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності до 2030 року (далі Стратегія), «сучасна українська держава має дуже обмежену фінансову та інституційну спроможність. Відтак наявні ресурси і потенціал доцільно зосередити на підтримці наукових досліджень, які є однією

з основ інноваційного потенціалу, та створенні ефективної інфраструктури, яка сприятиме перетворенню результатів досліджень у продукт, придатний до комерціалізації» [1, с. 7]. Держава акцентує увагу на необхідності створення інноваційної інфраструктури, як нового дієвого та успішного підходу до реалізації державної інноваційної політики, відходячи при цьому від підходу, що полягає у встановленні галузевих пріоритетів, які «погано піддаються стратегічному плануванню, оскільки інновації є важко прогнозованим процесом» [1, с. 7].

Рис. 3. Матриця сценаріїв для місцевої та національної економіки, що виникли в результаті застосування інвестиційних стимулів [19, с. 11]

Також у Стратегії наголошується на необхідності побудови конструкції цілісної національної інноваційної системи, елементи якої мали б синергетичний ефект при взаємодії. Кінцевий ефект взаємодії елементів НІС має полягати у «збільшенні ефективності національного виробництва товарів (послуг) та посилення їх конкурентоспроможності за рахунок широкомасштабного впровадження результатів наукових досліджень і науково-технічних та експериментальних розробок» [1, с. 7].

У Стратегії йде мова про необхідність «1) зменшення спеціальних пільг або субсидій суб'єктам підприємницької діяльності на здійснення діяльності, не пов'язаної з впровадженням новітніх технологій і випуском продукції з високим ступенем доданої вартості;

2) поступового зменшення частки виключного фінансування із загального фонду державного бюджету (без співфінансування) науково-технічних розробок, окрім випадків, коли держава є їхнім споживачем» [1]. Крім того, в стратегії вказано, що «основою української інноваційної конкурентоспроможності має стати людський капітал, а також знання і результати наукових досліджень. Їх ефективна реалізація в Україні з можливістю виходу на світові ринки сприятиме розвитку держави» [1, с. 7].

З урахуванням поточної ситуації в економіці та інноваційній сфері зокрема і з метою прискорення інноваційного розвитку авторами пропонується запровадження таких СРГ:

1. Загальнонаціонального дозвільного режиму підприємницької діяльності, що полягає в спрощенні державного регулювання та зменшенні адміністративного навантаження на МСБ, а також надання додаткових стимулів підприємствам-інноваторам, у тому числі для розвитку їх зовнішньоекономічної діяльності. Для розробки його елементів доцільно вивчати зарубіжний досвід, зокрема країн Південної Європи, наприклад Іспанії, в якій більше 90% експортерів складають компанії з чисельністю менше 250 робітників.

2. Спеціального режиму зон індустріального розвитку зі встановленням індустріальної спеціалізації (SMART-спеціалізації) для територій з низькими показниками соціально-економічного розвитку. Оснащення цих зон адміністративною, соціальною, технічною інфраструктурою, необхідними для здійснення резидентами виробничої діяльності та надання послуг. Мета – вирівнювання територіальних диспропорцій та розвиток територій, раціональне використання ресурсів, досягнення синергетичного ефекту, полегшений доступ до технологій та інформації. Стимули для використання технологій енергозберігання, вторинної переробки, екологічні ініціативи.

3. Спеціального інноваційно-інвестиційного режиму (СІІР) для сприяння інноваційній діяльності підприємств та трансферу технологій для розвитку інноваційних проектів, технопарків, науково-технологічних зон у високотехнологічних галузях. Цей спеціальний режим встановлюється з метою реалізації масштабних інноваційних проектів за участю ПІІ.

Таким чином, СІІР має враховувати такі критерії: ефективність передачі та абсорбції нових технологій та вплив на конкуренцію в національному масштабі. Розроблення умов такого режиму ускладнюється тим, що ні ефективність трансферу технологій, ні

вплив на конкуренцію не є легко вимірюваними. Не завжди можливо оцінити, чи виправдовують вигоди, отримані від спілл-овер ефекту затрати держави на інвестиційні стимули. До того ж, наприклад, встановлення квоти на місцевий компонент в виробництві та НДДКР при ПП, як складова режиму, може призвести до передачі застарілої технології. Таким чином, розроблення спеціального інноваційно-інвестиційного режиму, спрямованого на розвиток високотехнологічних виробництв, пов'язане з встановленням норм, правил, обмежень та умов, необхідних та достатніх для отримання позитивного ефекту від трансферу технологій.

СПР може бути застосований в окремих проектах, так званих «точках зростання», що мають інноваційну складову або виконують роботи в пріоритетних високотехнологічних напрямках після попередньої оцінки ефективності таких проектів, хоча й є багато невирішених методологічних питань оцінки таких проектів на стадії інвестування через непрогнозованість впливу нової технології на інноваційний розвиток.

Ураховуючи можливі наслідки, важливо максимально точно добирати складові спеціальних інноваційно-інвестиційних режимів так, аби витрати на державну допомогу та підтримання нерівних умов конкуренції не перевищували можливі спілл-овер ефекти від передачі технологій. Організаційними формами таких режимів можуть бути технопарки або науково-технологічні зони чи зони науково-технологічного розвитку.

Таким чином, зважаючи на ряд пріоритетів держави та обмежень можна зробити такі загальні висновки щодо концепції надання державної допомоги для інноваційного розвитку та формування спеціальних режимів господарської діяльності в Україні:

1) відповідність чинному законодавству, надання пріоритету спеціальним нормативно-правовим актам;

2) низькі бюджетні витрати на надання державної допомоги;

3) вирівнювання умов конкуренції на національному рівні шляхом створення СРГ, мета яких встановлюється залежно від наявної проблеми на державному або регіональному рівні;

4) встановлення чітких критеріїв для підприємств – отримувачів державної допомоги для інноваційного розвитку в межах спеціальних режимів;

5) точність підбору інвестиційних стимулів з урахуванням можливого ефекту для економіки (технологічного, соціально-економічного впливу) та запобігання спотворенню конкурентного середовища на національному рівні при імplementації умов СРГ;

б) запобігання встановлення пріоритетної державної допомоги окремим галузям;

7) розвиток мережі регіональних інноваційних систем. Посилення взаємодії елементів національних та регіональних інноваційних систем.

Подальші дослідження в сфері створення СРГ пов'язані з встановленням критеріїв для об'єктів надання державної допомоги, інших умов СРГ (засобів будь-якого іншого державного впливу) залежно від мети створення режиму, які б відповідали цілям інноваційного розвитку України, закладеним в Стратегії, а також мали на меті збільшення інвестиційної привабливості вітчизняних промисловців для іноземних інвесторів, прискорюючи міжнародний трансфер технологій.

Література

1. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року від 10 липня 2019 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npsa/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-sferi-innovacijnoyi-diyalnosti-na-period-do-2030-roku>.

2. Ангел Є., Кравчук В. Яка промислова політика потрібна Україні для переходу до Індустрії 4.0? *Дзеркало тижня*. 2019. № 13. URL: <https://dt.ua/macrolevel/yaka-promislova-politika-potribna-ukrayini-dlya-perehodu-do-industriyi-4-0-307765.html>.

3. Ляшенко В.И. Финансово-регуляторные режимы стимулирования экономического развития: введение в экономическую режимологию: моногр. / НАН Украины, Ин-т економіки пром-сти. Донецк, 2012. 370 с.

4. Зельдина Е.Р. Специальный режим хозяйствования: теоретические вопросы и направления модернизации: моногр. / НАН Украины. Ин-т економіко-правовых исследований. Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2007. 327 с.

5. Чайковська В.В. Правовий режим зовнішньоекономічної діяльності як спеціальний режим господарювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 24. Том 2. С. 151–155.

6. Поединок В.В. Правове регулювання інвестиційної діяльності: теоретичні проблеми: моногр. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. 480 с.

7. Зельдіна О.Р. Теоретичні аспекти спеціального режиму господарювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: спец. 12.00.04 – господарське право; господарське процесуальне право. Донецьк, 2007. 38 с.

8. Крупа Л. К вопросу о юридическом содержании понятия «специальный правовой режим». *Підприємство, господарство і право*. 2001. №2. С. 10-13.

9. Геєц В. М. Специальные экономические зоны: «черные дыры» или точки экономического роста? *Зеркало недели*. 2006. № 44. URL: https://zn.ua/ECONOMICS/spetsialnye_ekonomicheskie_zony_chernye_dyry_ili_tochki_ekonomi_cheskogo_rosta.html.

10. Толмачева А.Ф., Ляшенко В. И. Формирование и развитие систем управления специальным режимом инвестиционной деятельности в СЭЗ и ТПП Донбасса. *Економічний вісник Донбасу*. 2005. № 1(2). С. 91-104.

11. Kowalski P., Rabaioli D. and Vallejo S. (2017). "International Technology Transfer measures in an interconnected world: Lessons and policy implications. *OECD Trade Policy Papers*, No. 206, OECD Publishing, Paris. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/ada51ec0-en>.

12. Блауг М. Тревожные процессы в современной экономической теории. Чем на самом деле занимаются экономисты. *К вопросу о так называемом «кризисе» экономической науки*. Москва: ИМЭМО РАН. 2002. С. 47-78.

13. Шумпетер И. Капитализм, социализм и демократия. Москва: Экономика, 1995. 478 с.

14. Ха-Джун Чанг. Злые самаритяне: миф о свободной торговле и секретная история капитализма / пер. с англ. А. Коробейникова [науч. ред. А. Смирнова]. Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2018. 296 с.

15. Стюарт Ю., Цемнолонскіс С. Державна допомога в окремих «чутливих» галузях економіки України. *Економіка України*. 2015. №11. С. 32-44.

16. Кузяків О., Ангел Є. Державна підтримка чи рівні умови для всіх? *Дзеркало тижня*. 2019. № 24. URL: https://dt.ua/macrolevel/derzhavna-pidtrimka-chi-rivni-umovi-dlya-vsih-315236_.html.

17. Коваль Ю. Державна допомога чи конкуренція: хто кого? *Юрист & Закон*. 2017. Серпень (№ 30). URL: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA010643.

18. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.07.2014 року № 1555-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18>.

19. Christiansen H., Oman C. and Charlton A. (2003). Incentives-based Competition for Foreign Direct Investment: The Case of Brazil. *OECD Working Papers on International Investment*, 2003/01. OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/631632456403>.

20. Радченко А. Инновационная система Финляндии. *Научная жизнь*. 2011, №1 (16). URL: <https://mirec.mgimo.ru/2011-01/innovacionnaya-sistema-finlyandii> (Дата звернення: 01.11.2019).

21. Reformative Finland: Research and innovation policy review 2015-2020 (Реформативна Фінляндія: огляд наукової та інноваційної політики на 2015-2020 рр.). Гельсінкі: Рада з науки та інновацій, 2015. 39 с.

22. Медведкин Т.С., Медведкина Е.А. Технологический офшор или лидер европейской инновационной системы? *Современная Европа*. 2017. №2. С. 90-100.

23. Innovation. Governments many roles in fostering. PricewaterhouseCoopers report, January, 2010. 68 p. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/technology/pdf/how-governments-foster-innovation-2010.pdf> (Дата звернення 01.11.2019).

24. Researchers in higher education institutes/ Technology transfer support system. *Enterprise Ireland web-site*. URL: <https://www.enterprise-ireland.com/en/Researchers/Technology-Transfer-Support-System/Technology-Transfer-Offices-Contact-Details-.html> (Дата звернення: 01.11.2019).

25. Ляшенко В.И., Толмачева А.Ф. Специальные режимы хозяйствования на территориях приоритетного развития Донбасса: вопросы теории и практики: моногр. Донецк: ИЭП НАН Украины, 2005. 221 с.

References

1. Stratehiiia rozvytku sfery innovatsiinoi diialnosti na period do 2030 roku vid 10 lypnia 2019 roku [Strategy for the development of innovation in the period up to 2030 from July 10, 2019]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/npsa/pro-shvalennya->

strategiyi–rozvitku–sferi– innovacijnoyi– diyalnosti– na– period– do– 2030– roku [in Ukrainian].

2. Anhel Ye., Kravchuk V. (2019). Yaka promyslova polityka potribna Ukraini dlia perekhodu do Industrii 4.0? [What industrial policy does Ukraine need for the transition to Industry 4.0?]. *Dzerkalo tyzhnia – Mirror of the week*, 13. Retrieved from <https://dt.ua/macrolevel/yaka-promislova-politika-potribna-ukrayini-dlya-perehodu-do-industriyi-4-0-307765.html> [in Ukrainian].

3. Lyashenko V.I. (2012). Finansovo-regulyatornyye rezhimy stimulirovaniya ekonomicheskogo razvitiya: vvedeniye v ekonomicheskuyu rezhimologiyu [Financial and regulatory regimes for stimulating economic development: an introduction to economic regimeology]. Donetsk, IIE of NAS of Ukraine [in Russian].

4. Zel'dina Ye.R. (2007). Spetsial'nyy rezhim khozyaystvovaniya: teoreticheskiye voprosy i napravleniya modernizatsii [Special economic regime: theoretical issues and directions of modernization]. Donetsk, Institute of Economic and Law Research NAS of Ukraine, LLC "South-East, Ltd." [in Russian].

5. Chaikovska V.V. (2014). Pravovyi rezhym zovnishnoekonomichnoi diialnosti yak spetsialnyi rezhym hospodariuvannia [Legal regime of foreign economic activity as a special regime of management]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, Issue 24, Vol. 2, pp 151– 155 [in Ukrainian].

6. Poiedynok V.V. (2013). Pravove rehuliuвання investytsiinoi diialnosti: teoretychni problemy [Legal regulation of investment activity: theoretical problems]. Nizhyn, Aspect-Polygraph Publishing House LLC [in Ukrainian].

7. Zeldina O.R. (2007). Teoretychni aspekty spetsialnoho rezhymu hospodariuvannia [Theoretical aspects of the special mode of management]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Donetsk [in Ukrainian].

8. Krupa L. (2001). K voprosu o yuridicheskom sodержanii ponyatiya «spetsial'nyy pravovoy rezhim» [On the legal content of the concept of “special legal regime”]. *Pidpryemnystvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 2, pp. 10-13 [in Russian].

9. Geyets V. M. (2006). Spetsial'nyye ekonomicheskyye zony: «chernyye dyry» ili tochki ekonomicheskogo rosta? [Special economic zones: “black holes” or points of economic growth?]. *Zerkalo nedeli – Mirror of the week*, No. 44. Retrieved from https://zn.ua/ECONOMICS/spetsialnye_ekonomicheskyye_zony_chernyye_dyry_ili_tochki_ekonomicheskogo_rosta.html [in Russian].

10. Tolmacheva A.F., Lyashenko V. I. (2005). Formirovaniye i razvitiye sistem upravleniya spetsial'nym rezhimom investitsionnoy devatel'nosti v SEZ i TPR Donbassa [Formation and development of management systems for the special regime of investment activity in the SEZ and TPR of the Donbass]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 1(2), pp. 91-104 [in Russian].

11. Kowalski P., Rabaioli D. and Vallejo S. (2017). International Technology Transfer measures in an interconnected world: Lessons and policy implications. *OECD Trade Policy Papers*, No. 206, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/ada51ec0-en>.

12. Blaug M. (2002). Trevozhnyye protsessy v sovremennoy ekonomicheskoy teorii. Chem na samom dele zanimayutsya ekonomisty [Disturbing processes in modern economic theory. What economists actually do]. *K voprosu o tak nazyvayemom «krizise» ekonomicheskoy nauki – To the question of the so-called "crisis" of economic science* (pp. 47-78). Moscow, IMEMO RAS [in Russian].

13. Schumpeter I. (1995). Capitalism, Socialism and Democracy. Moscow, Economics [in Russian].
14. Ha-Joon Chang. (2018). Evil Samaritans: the myth of free trade and the secret history of capitalism. Trans. from English A. Korobeinikov. Moscow, Mann, Ivanov and Ferber [in Russian].
15. Stiurt Yu., Tsemnolonskis S. (2015). Derzhavna dopomoha v okremykh «chutlyvykh» haluziakh ekonomiky Ukrainy [State aid in some "sensitive" sectors of the Ukrainian economy]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 11, pp. 32-44 [in Ukrainian].
16. Kuziakiv O., Anhel Ye. (2019). Derzhavna pidtrymka chy rivni umovy dlia vsikh? [State support or equal conditions for all?]. *Dzerkalo tyzhnia – Mirror of the week*, 24. Retrieved from https://dt.ua/macrolevel/derzhavna-pidtrimka-chi-rivni-umovi-dlya-vsikh-315236_.html [in Ukrainian].
17. Koval Yu. (2017). Derzhavna dopomoha chy konkurentsia: kto koho? [State aid or competition: who is who?]. *Yuryst & Zakon – Lawyer & Law*, August (№ 30). Retrieved from http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA010643 [in Ukrainian].
18. Pro derzhavnu dopomohu sub'yektam hspodariuvannia: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 roku № 1555-VII [On state aid to economic entities: Law of Ukraine of 01.07.2014 № 1555-VII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18> [in Ukrainian].
19. Christiansen H., Oman C. and Charlton A. (2003). Incentives-based Competition for Foreign Direct Investment: The Case of Brazil. *OECD Working Papers on International Investment*, 01. OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/631632456403>.
20. Radchenko A. (2011). Innovatsionnaya sistema Finlyandii [Innovation system of Finland]. *Nauchnaya zhizn' – Scientific life*, 1. Retrieved from <https://mirec.mgimo.ru/2011-01/innovacionnaya-sistema-finlyandii> [in Russian].
21. Reformatyvna Finliandiia: ohliad naukovoi ta innovatsiinoi polityky na 2015-2020 rr. [Reformative Finland: Research and innovation policy review 2015-2020]. (2015). Helsinki, Council for Science and Innovation. 39 p.
22. Medvedkin T.S., Medvedkina Ye.A. (2017). Tekhnologicheskii ofshor ili lider yevropeyskoy innovatsionnoy sistemy? [Technological offshore or the leader of the European innovation system?]. *Sovremennaya Yevropa – Modern Europe*, 2, pp. 90-100 [in Russian].
23. Innovation. Governments many roles in fostering. PricewaterhouseCoopers report, January, 2010. 68 p. Retrieved from <https://www.pwc.com/gx/en/technology/pdf/how-governments-foster-innovation-2010.pdf>.
24. Researchers in higher education institutes/ Technology transfer support system. *Enterprise Ireland web-site*. Retrieved from <https://www.enterprise-ireland.com/en/Researchers/Technology-Transfer-Support-System/Technology-Transfer-Offices-Contact-Details-.html>.
25. Lyashenko V.I., Tolmacheva A.F. (2005). Spetsial'nyye rezhimy khozyaystvovaniya na territoriyakh prioritetnogo razvitiya Donbassa: voprosy teorii i praktiki [Special management regimes in the territories of priority development of Donbass: issues of theory and practice]. Donetsk, IIE of NAS of Ukraine [in Russian].

Надійшла до редакції 05.11.2019 р.